

Predgovor

Sanela Hudovernik

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
sanela.hudovernik@pef.upr.si*

Jurka Lepičnik Vodopivec

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
jurka.lepicnik@pef.upr.si*

Karmen Drljić

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
karmen.drljic@pef.upr.si*

Eda Birsa

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
eda.birsa@pef.upr.si*

Maja Mezgec

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
maja.mezgec@pef.upr.si*

Nastja Cotič

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
nastja.cotic@pef.upr.si*

Petra Dolenc

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
petra.dolenc@pef.upr.si*

Nika Ferbežar

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
nika.ferbezar@pef.upr.si*

Dejan Hozjan

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
dejan.hozjan@pef.upr.si*

Tina Štemberger

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
tina.stemberger@upr.si*

© 2025 Sanela Hudovernik, Jurka Lepičnik Vodopivec, Karmen Drljić, Eda Birsa, Maja Mezgec, Nastja Cotič, Petra Dolenc, Nika Ferbežar, Dejan Hozjan in Tina Štemberger
<https://doi.org/10.26493/978-961-293-538-2.0>

Vseživljenjsko učenje postaja eno temeljnih vodil sodobne družbe, ki želi usmerjati svoj razvoj v smer trajnostnosti, solidarnosti in odgovornega sobivanja. V času ko družbene, kulturne, gospodarske in tehnološke spremembe prehitujejo ustaljene pedagoške paradigme, se vse bolj kaže potreba po novih konceptualnih utemeljitvah učenja in izobraževanja. Kako opolnomočiti posameznika, da bo v takšnem svetu zmožen kritično misliti, sodelovati in odgovorno delovati? Kako oblikovati šolske in obšolske prakse, ki bodo spodbujale ustvarjalnost, avtonomijo in razvoj kompetenc, potrebnih za življenje v 21. stoletju? Prav s temi vprašanji se sooča raziskovalni program P5-0444 Vseživljenjsko učenje za trajnostno družbo prihodnosti, v okviru katerega je nastala pričujoča znanstvena monografija.

Program temelji na celostnem razumevanju učenja kot procesa, ki presega zgolj formalne okvire šolanja in vključuje vse ravni človekovega razvoja – od zgodnjega otroštva do izobraževanja odraslih in tretjega življenjskega obdobja. S tem se navezuje na tri temeljne raziskovalne sklope: (1) utemeljevanje vseživljenjskega učenja kot koncepta pedagogike in sorodnih znanosti, (2) oblikovanje izkustvenih, sodelovalnih in trajnostnih pristopov k učenju ter (3) razvoj učnih okolij, ki omogočajo iskanje inovativnih odgovorov na izzive prihodnosti. Prispevki, zbrani v tej monografiji, odražajo raznolikost raziskovalnih pogledov na učenje, vzgojo in trajnostni razvoj, hkrati pa tvorijo celovito sliko pedagoškega raziskovanja, ki si prizadeva razumeti in soustvarjati trajnostno družbo.

Znanstvena monografija odpira razpravo na makroravni s pogledom na socialno vključenost v Evropski uniji, kjer longitudinalne analize kažejo, da imajo na zniževanje tveganja socialne izključenosti neposredno močnejši učinek ekonomski dejavniki kot pa vseživljenjsko učenje, medtem ko slednje deluje predvsem posredno. Prav zato je razumevanje kompetenčnih potreb odraslih ključno. Kvalitativna raziskava alumnov razkrije, da so med prioriteta izrazito v ospredju zelene in digitalne kompetence ter fleksibilne organizacijske in vsebinske oblike vseživljenjskega učenja, kar odpira prostor za ciljno usmerjena mikrodokazila. V akademskem polju se te potrebe zrcalijo v presojah kakovosti študijskih izkušenj. Kvantitativna analiza zadovoljstva študentov pedagogike z izbiro študija in s pridobljenim znanjem med študijem nakazuje visoko splošno zadovoljstvo, a hkrati večjo kritičnost v višjih letnikih glede teoretičnih ter praktičnih komponent, kar potrjuje nujnost natančnejšega usklajevanja kurikularnih ciljev s kompetenčnimi izidi.

V predšolskem in osnovnošolskem prostoru se nit trajnostne preobrazbe najprej kaže v vsakdanjih pedagoških praksah. Raziskave s področja predšolske vzgoje in izobraževanja pokažejo, da se vzgoja za trajnostnost pogostejše odvija znotraj vrtcev, sodelovanje z lokalno skupnostjo pa ostaja neizkoriščena priložnost za poglobljanje izkustvenega učenja. Sistematičen pregled modelov socialnega in čustvenega učenja v predšolskem obdobju ugotavlja izrazitejše učinke na socialni razvoj kot na izražanje ter samouravnavanje čustev, kar kliče po robustnejših metodoloških zasnovah in ciljno usmerjenih intervencijah. Hkrati ergonomija šolskega prostora – od prilagojenega povišja do digitalne ergonomije – izkazuje merljive učinke na zdravje, zbranost in akademsko uspešnost, kar potrjuje, da materialno in organizacijsko okolje ni obrobno, temveč konstitutivno za trajnostno učenje.

Profesionalne zmožnosti pedagoških delavcev se kažejo kot kritični posredniki kakovosti. Raziskava učiteljev športne vzgoje potrjuje visoko raven sa-

moučinkovitosti in zaznane emocionalne inteligentnosti, pri čemer emocionalna inteligentnost pojasni znaten del variance samoučinkovitosti. Kvalitativna analiza vloge vzgojiteljev pri zgodnji obravnavi otrok z avtizmom razkrije dobro prepoznavanje zgodnjih znakov in uporabnost presejalnih orodij, a tudi potrebo po poglobljenem usposabljanju za celovite strategije in interdisciplinarno sodelovanje. V kontekstu inkluzije rezultati raziskave o ablezizmu med bodočimi pedagogi kažejo, da usmerjenost študijskih programov pomembno napoveduje nižje ravni predsodkov, medtem ko miselna naravnost o inteligentnosti ni zanesljiv napovednik. To opozarja, da sprememb v odnosih do oseb z oviranostjo ne moremo pojasnjevati zgolj z implicitnimi teorijami o naravi kognitivnih sposobnosti. Nit socialne dimenzije trajnostnosti se nadaljuje s kvalitativnim vpogledom v prehode mladostnikov iz strokovnih centrov v samostojno življenje, ki razkriva kompleksnost izzivov, s katerimi se srečujejo – od stanovanjske negotovosti do obvladovanja vsakdanjih veščin. Stalna podpora ter učenje v skupnosti sta prepoznana kot ključna varovalna dejavnika.

V nadaljevanju monografija trajnostnost obravnava skozi teme digitalnih praks. V predšolskem obdobju raziskava o rabi zaslonov potrdi dvojno naravo digitalnega okolja: zmožnost za razvoj digitalnih kompetenc ter nekatera tveganja (npr. znižana pozornost, povečana impulzivnost, slabši jezikovni razvoj), kar zahteva usklajeno delovanje vrtcev in družin. Med študenti je prihodnja raba umetne inteligence najtesneje povezana z dejansko rabo in s stališči. Ozaveščenost o potencialih in tveganjih sama po sebi ni dovolj, kar dopolnjuje organizacijska perspektiva, po kateri kultura vseživljenjskega učenja v podjetjih deluje kot ključni mehanizem za opolnomočenje starejših zaposlenih v dobi umetne inteligence. V starajoči se družbi lahko ustrezno načrtovana raba informacijsko-komunikacijske tehnologije in družbenih omrežij, podprta s prilagojenimi orodji ter programi digitalnega opismenjevanja, prispeva k zmanjševanju osamljenosti starejših.

Tehnologije četrte industrijske revolucije prinašajo nove priložnosti tudi za jezikovno raznolikost: umetna inteligenca, obdelava naravnega jezika, razširjena/virtualna resničnost in internet stvari povečujejo dostopnost ter vidnost manjšinskih jezikov, a hkrati odpirajo vprašanja digitalne neenakosti in homogenizacije variant, zaradi česar so nujne vključujoče politike. Za učinkovito integracijo teh tehnologij v izobraževanje je ključno terminološko razčiščevanje pojmov, kot so informacijsko-komunikacijska tehnologija, digitalizacija, digitalne kompetence, računalniško mišljenje in umetna inteligenca – le tako lahko deležniki usklajeno načrtujejo kurikularne in izvedbene spremembe. Na didaktični ravni literatura za otroke – denimo multimodalna

analiza slikanice – pokaže, kako lahko vizualno-besedilne strategije krepijo bralno pismenost in razumevanje trajnostnosti. Podobno izkustveni, sodelovalni pristop k poučevanju italijanščine kot drugega jezika potrdi, da konsistentna raba ciljnega jezika spodbuja spontano ustno sporazumevanje ter krepi avtentične dvojezične prakse.

Ustvarjalnost kot kompetenca za trajnostno družbo je v jedru več prispevkov. Eksperimentalne spodbude za ustvarjalno pripovedovanje pri mlajših učencih pokažejo, da vidne didaktične podpore povečajo bogastvo jezika in domišljijско razsežnost naracij, kar se zrcali v medpredmetnem povezovanju umetnosti, kjer študenti prepoznajo umetniške dejavnosti kot učinkovito strategijo za celostno in trajnostno znanje, čeprav opozarjajo na pomanjkanje časa, smernic in praktičnega usposabljanja. V predšolskem obdobju na likovnem področju vzgojitelji pogosto poudarijo okoljski vidik trajnosti, a potrebujejo širšo strokovno podporo za celostno integracijo vseh razsežnosti. Raziskave o dodatnih urah športa v podaljšanem bivanju empirično potrjujejo znaten porast srednje do visoko intenzivne gibalne aktivnosti, kar potrjuje pomen strukturiranih, daljših in večkomponentnih intervencij v šolskem okolju.

Naravoslovna pismenost in okoljska vzgoja sta predstavljeni kot kontinuum od vrtca do začetnega izobraževanja učiteljev. V vrtcih vzgojitelji najpogosteje uporabljajo raziskovalne metode in konkretne materiale, pri čemer prevladujejo vsebine zdravja in ravnanja z odpadki, ob želji po več praktičnih usposabljanjih. Raziskava o napovednikih okoljskih dejavnosti v vrtcih pokaže, da prav okoljske kompetence vzgojiteljev zmerno in neposredno napovedujejo pogostost izvedenih praks – argument za ciljno usmerjena strokovna izpopolnjevanja. Med bodočimi učitelji razrednega pouka se izkaže, da je razumevanje fizikalnih konceptov, povezanih s trajnostnostjo, heterogeno, samozavest pri poučevanju pa omejena; priporočene so praktične, interdisciplinarne in inovativne metodologije, ki krepijo konceptualno razumevanje in pedagoško samozavest. V isti liniji primerjava stališč vzgojiteljev in učiteljev do medpredmetnega povezovanja pokaže večjo frekvenco ter zaznano kompetentnost pri vzgojiteljih, medtem ko učitelji poročajo o časovnih in strukturnih ovirah – izsledek, ki kliče po kontekstualno prilagojenih podporah.

Na presečišču transdisciplinarnosti in inkluzije je pristop STEAM (iz angl. *Science, Technology, Engineering, Arts and Mathematics*) predstavljen kot obetavna strategija inovativnega učenja za trajnostni razvoj otrok z okvaro vida. Raziskava o uporabi pristopov STEAM v vrtcih v Italiji in Sloveniji kaže, da vzgojiteljice v Sloveniji več pozornosti namenjajo prilagoditvam učnega pro-

cesa in zagotavljanju varnosti, medtem ko njihove kolegice v Italiji poudarjajo ustvarjalnost in kritično mišljenje. Skupna ugotovitev je potreba po močnejši strokovni podpori za enakovredno in aktivno vključevanje vseh otrok v dejavnostih STEAM.

Čeprav se prispevki razlikujejo po raziskovalnih metodah, teoretskih izhodiščih in področjih obravnave, jih povezuje skupno prizadevanje: razumeti in razvijati vseživljenjsko učenje kot temelj trajnostne družbe prihodnosti. Monografija ponuja poglobljene teoretske razprave, empirične raziskave in inovativne prakse, ki skupaj tvorijo širok spekter spoznanj o vlogi pedagogike v sodobnem svetu. Njena posebna vrednost je v tem, da ne ponuja enoznačnih rešitev, temveč odpira prostor za razpravo, kritično refleksijo in nadaljnje raziskovanje.

Pred nami je zbirka prispevkov, ki odražajo raznolikost in živost pedagoškega raziskovanja v Sloveniji in širše. Ti ne nagovarjajo le strokovne javnosti, temveč tudi širšo družbo, saj poudarjajo, da je vseživljenjsko učenje naloga vseh – posameznikov, institucij, skupnosti in družbe kot celote. Monografija, ki je nastala ob podpori raziskovalnega programa Vseživljenjsko učenje za trajnostno družbo prihodnosti, tako predstavlja pomemben mejnik v razvoju pedagoške znanosti in hkrati dragocen prispevek k premisleku, kako graditi trajnostno prihodnost.